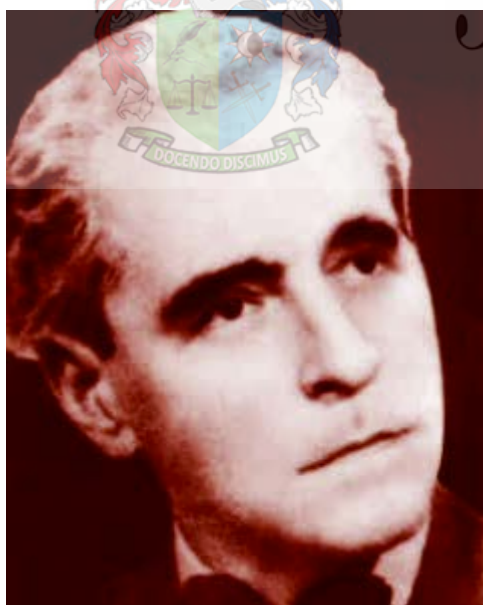

CEZAR PETRESCU

(1 decembrie 1892, Hodira, județul Iași - 9 martie 1961, București)

Cezar Petrescu s-a născut în Moldova, provincia care-și revendică foarte mulți dintre scriitorii noștri cu o imaginație bogată. Și scriitorul de care ne vom ocupa acum a manifestat o astfel de prolificitate fictională, nu degeaba era agreat de inventivul Mihail Sadoveanu.

Cezar Petrescu este fiul lui Dimitrie Joja Petrescu, originar din satul Boldul de lângă Caracal, doctor în științe agricole la Paris, profesor la Școala de Horticultură din Trifești, lângă Roman, și al Olgăi, născută Comănița, descendenta unei vechi familii de boieri din ținutul Neamț. Copilul învață acasă primii doi ani (1899-1901) și următorii doi, la Roman (1901-1903). Urmează liceul la Iași și își dă bacalaureatul la Roman, în 1911. Când avea doar 14 ani (1906) îi trimite lui Titu Maiorescu o scrisoare din care se observă îndrăzneala și naivitatea de a i se adresa prea cunoscutului critic al vremii, cerându-i să se aplece asupra rândurilor concepute de adolescentul lăudat de profesorul lui de „românește” la clasă: „Am trecut timpul liber ce mi-l oferă ocupația mea de elev în clasa a IV-a gimnazială în mici descrieri de impresii ori de închipuiri scumpe pentru mintea unui tânăr înflăcărat. Și toate aceste notițe și schițe le-am adunat în două caiete (...). Și încerc acum, îndrăznesc, să trimet spre aprecierea dumneavoastră fragmente din ele. Și aștept - iertați-mi îndrăzneala și întrucâtva obrăznicia - aștept, zic, un răspuns, o apreciere, fie încurajatoare ori descurajatoare. Nu știu dacă vor merita aceste încercări să fie cetite de dvs. și să fie publicate în revista ce urmează să apară, «Floarea darurilor»... Vă trimit o schiță din impresiile ce mi le-a făcut un cimitir: sunt luate pe cripta unui monument: a fost cercetată la compoziție în clasă și de profesorul nostru de românește N. Apostol, un apostol în împărtășirea iubirii de patrie și întrucâtva a fost apreciată cu rezerva unui profesor”.

Debutează în 1907, în „Sămănătorul”, cu nuvela „Scrisori”, semn că Titu Maiorescu nu-l va fi încurajat cu un an mai înainte, în urma primirii îndrăznețului răvaș al elevului ce-l avea drept dascăl pe Nicolae Apostol. După bacalaureat, Cezar Petrescu urmează Facultatea de Drept a Universității din Iași, obținând licența în 1915. Îl citea pe Mihail Sadoveanu cu pasiune încă din copilărie, descoperindu-i prin prolificul povestitor român pe Ivan Turgheniev și pe alți geniali prozatori ai literaturii universale. Va începe colaborarea la diverse reviste, precum la „Facla”, „Opinia”, „Cronica” și altele. În timpul Primului Război Mondial a fost reformat și a devenit funcționar. În decembrie 1918 s-a mutat la București. A activat ca ziarist, co-director la „Hiena” (1919), redactor la „Adevărul”, „Bucovina”, „Țara nouă”. Se mută la Cluj și lucrează la ziarul „Voința” (1920). Întemeiază, împreună cu Gib I. Mihăescu și Adrian Maniu, revista „Gândirea” (1921). Debutează

editorial cu „Scrisorile unui răzeș” (1922), având drept model scrisorile lui Alphonse Daudet. A continuat să scrie proză scurtă (nuvele, povestiri): „Drumul cu plopi”(1924), „Omul din vis” (1925), „Omul care și-a găsit umbra” (1928), „Aranca, știma lacurilor” (1929).

În paralel, lucrează la primul său roman: „Întunecare”. Bolnav, revine la București (1923) și intră în redacția cotidianului lui Nicolae Iorga, „Neamul românesc”. Părăsește cercul „Gândirii” în 1935 și fondează ziarele „Cuvântul” și „Curentul” (1928). Apariția romanului „Întunecare” (1927-1928), amplă frescă socială a primei conflagrații, îi aduce consacrarea. Publică numeroase alte romane, organizate într-o vastă „Cronică românească a veacului XX”. Îi vor mai apărea „Plecat fără adresă” (1932), „Calea Victoriei” (1930), „La Paradis general” (1930), „Comoara regelui Dromichet” (1931), „Baletul mecanic” (1931), „Oraș patriarhal” (1933), „Aurul negru” (1934), „Cheia visurilor” (1935), „1907” (1935-1943), „Duminica orbului” (1935), „Ochii strigoiului” (1942), „Carlton” (1944), „Adăpostul Sobolia” (1945), „Războiul lui Ion Săracu” (1946), „Tapirul” (1946-1947), „Romanul lui Eminescu”, trilogie: „Luceafărul”, „Nirvana”, „Carmen saeculare” (1935-1938) etc.

Cezar Petrescu este și un autor de succes al unor cărți pentru copii: „Pif-Paf-Puf” (1930), „Fram, ursul polar” (1932) etc. Primește Premiul Național pentru proză în 1931, va fi secretar general în Ministerul Artelor în 1936 și este ales membru titular al Academiei Române în 1955. A tradus din Honoré de Balzac, Alexei Șolohov, Alexei Tolstoi, Lev Tolstoi etc.

Literatura lui Cezar Petrescu a fost foarte gustată în epocă, având un imens succes la public. Și-a dorit să realizeze o amplă frescă epică asupra principalelor momente istorice ale societății românești de-a lungul unui secol (de la 1848 până la 1934), dintr-o poziție patriarhală, ostilă capitalismului și a urmărit destinele individuale ale unor „inadaptați”. A încercat să surprindă lumea românească a veacului al XX-lea, în momente de răscruce. Scriitorul a crezut într-o „fatalitate” ce apasă asupra românilor, sub influența unor factori istorici, geografici, social- politici, din cauza unui echilibru instabil între Orient și Occident, între trecut și prezent, sat și oraș, patriarhalitate și civilizație tehnică.

Lucrând în gazetărie, Cezar Petrescu s-a familiarizat cu diverse medii și s-a folosit de cunoștințele sale aplicându-le în opere. Mediul țărănesc este proiectat în „Apostol” ori în „1907”, cel industrial-capitalist, în „Comoara regelui Dromichet”, în „Aurul negru”, cel al târgurilor nedezvoltate, primitive apare în „Oraș patriarhal” sau în „La Paradis general”, al orașului tentacular, al lumii interlope, al potențailor politici, al intelectualilor, al boemei artistice etc este introdus în romanele „Calea Victoriei”, „Duminica orbului”, „Cheia visurilor” ori în „Carlton”. Și-a luat drept modele opere celebre din literatura universală, precum „Război și pace” de Lev Tolstoi și „Comedia umană” de Honoré de Balzac. Ambițios și cu o putere de muncă uluitoare, cu o imaginație artistică rar întâlnită, Cezar Petrescu a scris și a publicat peste 50 de titluri, uneori în două sau trei volume.

A îmbogățit literatura română cu numeroase lucrări, după gustul diverselor categorii de cititori, dar principala lui operă, la care se face mereu referire, este romanul „Întunecare”. În prefața celei de a noua ediții a acestei proze ample, autorul a dat unele lămuriri asupra genezei ei: „Această carte a fost gândită și scrisă în cei dintâi ani de după primul război mondial. A fost gândită și scrisă cu toată amărăciunea destrămurilor și scufundărilor de atunci, cu toată revolta tinerească a acelei epoci în care se pregătea cel de al doilea război”.

Romanul pune în evidență chiar prin titlu „întunecarea” pe care au produs-o primul război mondial și epoca ce i-a urmat. Este un roman sumbru, cu multe realități din timpul războiului și de după. Este, după mărturisirile scriitorului însuși, „drama generației care a așteptat de la război o purificare morală și o justă valorificare a umanității și cu disperare a văzut că nimic nu s-a schimbat în lume”. Radu Comșa a înțeles că războiul n-a fost „un foc purificator”. El vine din război cu fața hidoasă, desfigurată, nemulțumit, răzvrătit, pierzând dragostea Luminiței, logodnica lui, fiica unui moșier ajuns ministru. Mihai Vardaru, un alt intelectual, a sfârșit împușcat într-un asalt, prăbușit cu fața în jos, într-o băltoacă, pradă lipitorilor și viermilor. Romanul condamnă războiul prin reliefarea ororilor lui, dar judecă și afacerile oneroase din viața civilă, corupția și trădările.

Drumul vieții lui Radu Comșa, personajul central al operei, este acela al intelectualului cinstit care nu-și poate face loc printre afaceriști, traficanti, politicieni, bogătași fără regrete. Îl așteaptă un

sfârșit tragic. Plecat din satul Hârtoapele (nume semnificativ) din nordul Moldovei, băiat sărac, dar inteligent, muncitor și ambițios, după studii strălucite, devine secretarul avocatului Alexandru Vardaru. Logodna cu Luminița Vardaru îi deschide tânărului perspectiva unei mari cariere politice și a unei vieți îndestulate. El este convins că aceasta reprezintă biruința, treapta înaltă în ierarhia umană. La începutul războiului, Alexandru Vardaru l-a plasat pe viitorul lui ginere la un birou de pe lângă Ministerul de Interne. Sufletul lui cinstit îl determina să nu se simtă bine protejat în timp ce foștii lui colegi de școală luptau în linia întâi. De la înmormântarea mamei sale se întoarce cu o altă mentalitate, cu o altă viziune asupra vieții și a morții. Renunță la mobilizarea pe loc și pleacă pe front, în prima linie. Luptă fără să se eschiveze, asistă cu durere la moartea crâncenă a unor camarazi și cade el însuși, rănit, lovit în obraz și-n piept de sfărâmăturile unei grenade. Numeroase pagini ale romanului înfățișează în mod realist scene care descriu grozăviile războiului. După câteva luni de spitalizare, Comșa se vindecă, dar rămâne desfigurată. El se transformă nu doar fizic, ci și moral. Întâlnirea cu Luminița este penibilă. Relația lor nu mai poate continua. El încearcă să intre în politică, dar nu rezistă junglei umane. Este îngrozit de demagogia din campania electorală și de jaful în averea statului.

Cezar Petrescu urmărește amănunțit procesul de înveninare, de întunecare a lui Radu Comșa. Acesta trece printr-o perioadă de dezamăgiri pentru el, de dezbinare între clasele sociale, de derută a intelectualilor. Izolarea lui e tragică. Nu s-a putut situa nici în clasa stăpânilor, pe care ajunge să urască, nici în cea a oamenilor simpli. La câțiva ani după război, el se duce la Techirghiol, pentru a-și îngriji sănătatea subrezită. La mare o întâlnește pe Luminița fericită, bogată, împreună cu soțul și cu cei doi copii ai acestora. Derutat, descumpănit, fără rezim sufletesc, Comșa își găsește un ultim refugiu în lacul Asfaltit, a cărui apă e „atât de grea și blestemată încât nu primește trupul nici unui înecat”. Sinuciderea apare firească și este o urmare a atâtor decepții ce s-au țesut în jurul lui. Destinul lui Radu Comșa este semnificativ pentru intelectualul cinstit, izolat de societatea contorsionată, favorizată de anumite conjuncturi istorice.

Dintre personajele feminine se reliefează figura nobilă a Mariei Probotă. Fată săracă, firavă, sânguincioasă, aprigă, îl îngrijește cu devotament pe studentul Radu Comșa, care, împreună cu colegul lui, Virgil Probotă, stă în gazdă la părinții ei. Radu se mută la o altă gazdă, considerând că n-o iubește suficient pe Maria. Virgil, rămas singur pe poziție, a devenit soțul ei. Dar drumurile lor se mai încrucișează. În Iașul neguros al refugiului din 1917, Maria Probotă, acum medic de spital, îi îngrijește cu devotament dus până la sacrificiu pe refugiații bolnavi de tifos și pe răniți. Ea continuă să-l iubească pe Radu Comșa, cu discreție, deși știe că acesta a fugit de ea din calcul. Când el este rănit, îl îngrijește cu un sentiment purificat, ca pe un prieten în durere. Obosită de viață, istovită de muncă, Maria este doborâtă de tifos.

Dacă figura Mariei Probotă este desenată mai mult din umbre, Luminița este tipul femeii răsfățate. Dragostea ei pentru Radu nu are adâncime. Scena despărțirii lor este înfățișată cu o justă intuiție a sufletului feminin. Ea se zbate între repulsie și nădejdea că-și va învinge această repulsie. Dar lupta aceasta nu ține prea mult. Tot așa de just este intuită și împotrivirea bărbatului, care înțelege din cuvinte, din tăceri, că iubirea ei s-a stins. Luminița sfârșește prin a se consola cu Radu Șerban, un alt Radu, un bărbat obișnuit, aparent mult mai șlefuit decât Comșa.

Prin romanul „Întunecare” mișună personaje de tot felul, precum frivola Zoe Vesbianu, ori Catrinuța, îndrăzneța fată de la țară, plină de istețime, a cărei grație l-a fermecat un moment pe Radu Comșa, sau afaceristul Sofron Vesbianu, de-o insensibilitate totală, care se îmbogățește cât pentru trei vieți de pe urma războiului, traficând în timpul neutralității României cu o mână pentru puterile centrale, cu cealaltă pentru un consorțiu englez, deși puterile centrale se aflau în război cu Anglia. Ca să-i izbutească afacerile, este dispus să-și negocieze chiar soția. Dar s-a prăbușit paralizat în cabinetul ministrului cu care pusese la cale să vămuiască toate afacerile cu străinătatea. Alexandru Vardaru este un afacerist mai stilat. Disprețuiește simplele „găinării” ale lui Vesbianu. El are câștiguri fabuloase în numele onestității. În timpul războiului vinde grâu nemților, dușmanii țării. Spune cu cinism: „politica este una și afacerile sunt alta”.

Acțiunea romanului „Întunecare” este condusă cu dibăcie, îmbrățișând diferite medii sociale și o mare varietate de personaje. Romanul se impune prin amploarea construcției, prin mulțimea planurilor de desfășurare a subiectului și prin urmărirea experienței tragice a unui intelectual cinstit, prin imaginea plină de adevăr a unei perioade zbuciumate.

În mod competent observă Cezar Petrescu invazia brutală a marelui capital străin, jefuirea bogățiilor țării de către trusturile străine, în complicitate cu afaceriștii autohtoni. Observ și eu, în calitatea mea de umil comentator al literaturii noastre bune, că istoria se repetă. Ar fi bine să se citească operele clasice, dar și cele actuale care merită, nu literatura canalizată spre ieșirea din realitate, pentru a-i deruta atât pe scriitori, cât și pe cititori, de a-i îndepărta de adevăratul mers al vieții cotidiene.

Opera lui Cezar Petrescu are substanță epică și părți în care sunt bine conturate portretele satirice ale profitorilor, ale industriașilor fără conștiință, ale bancherilor pedanți în escrocherii, ale politicianilor veroși. Opera lui Cezar Petrescu merită să fie citită pe o arie mai largă. Fiecare carte în parte își are meritul ei, vezi romanul „Apostol” sau trilogia „Romanul lui Eminescu”, ori toate celelalte opere de o mai mare sau mai mică întindere, sau în teatru, în literatura pentru copii...

Scriitorul moare la 9 martie 1961. Ar mai fi putut înzestra literatura noastră cu multe alte lucrări, dar atât i-a fost firul vieții. Noi îi mulțumim astăzi pentru cât și cum a scris.

CLEOPATRA LUCA